

OD RODIČOVSKÉHO PŘÍKLADU K OSOBNÉMU SVEDECTVU

Ján Grác

Abstrakt: From parental example to personal testimony. The author's approach to the subject of interdisciplinary analysis of the educational effect of parental example is based on the theological and psychological perspective. The source of his analyzes is the work of pope John Paul II. „Familiaris Consortio“ and a monograph of Ján Grác „Exemplification: Patterns and models in human life“. In the preliminary part the author explains the essential terms of „exemplification“: Pattern, model, percipient, modality, etc. In the second, theoretical part, the author, using an example of model-induced behavior, expounds the basic psychological mechanisms: Imitation, nonimitation, desimitation, nondesimitation. Depending on how the persons evaluate the behavior of their models in relation to their own behavior, some modalities of behavior can occur: Functional i.e. educationally appropriate or dysfunctional, i.e. educationally improper. In the third applicational part of his text, relying on the correlative knowledge of theology and psychology, the author addresses the problem of the possible transformation of dysfunctional models to functional, i.e. educationally valuable.

Je zaujímavé, že výchova prostredníctvom osobného príkladu ne-nachádza vari v žiadnej oblasti medziludských vzťahov také významné uplatnenie, ako práve v oblasti rodinných vzťahov. Naozaj, je to práve osobný príklad rodičov, v ktorom dieťa nachádza, keď nie hotový, tak aspoň zárodočný vzor temer pre všetko, čo sa od neho už teraz, ale i v budúcnosti očakáva. Rodičia totiž pôsobia na svojho potomka nielen tým, čím sa môže momentálne prejavíť, ale i tým, čím bude spôsobilý sa prejavíť aj neskoršie, neraz až o niekoľko desiatok rokov.

Skutočne nie je ani možné jednoduchým výpočtom vyjadriť nesmierne bohatstvo exemplárnych podnetov, ktorými rodičia pôsobia na svoje deti. Sú pre ne príkladom nielen na úrovni familiárnych, edukačných, ale i partnerských a profesijných vzorov. Teda je to predovšetkým univerzálnosť rodičovských vzorov, ktorá spôsobuje, že sa považujú podnetovo za najbohatší prototyp všetkých ostatných vzorov. Nie náhodou bl. Ján Pavol II. [2, s. 7] v exhortácii Familiaris consortio konštatuje, že manželstvo a rodina tvoria jedno z najcennejších bohatstiev ľudstva.

V spomínanej exhortácii sa ďalej uvádza, že významné miesto pri riešení premnohých výchovných problémov rodiny patrí popri teológii i rozličným vedným disciplínam – medzi nimi aj psychológiou [2, s. 138, 158]. Je to totiž práve psychológia, ktorá azda najadekvátnejšie prispieva k hlbšiemu výchovnému chápaniu pojmu exemplifikácia. Robí tak jednak nielen prostredníctvom objasňovania psychických mechanizmov pôsobenia príkladu na človeka, ale aj prostredníctvom objasňovania podmienok účinnosti alebo neúčinnosti tohto pôsobenia.

K otázke psychických mechanizmov príkladom navodeného správania

V nasledujúcom sa pokúsime aspoň stručne naznačiť, čo z našich psychologických zistení o exemplifikácii [1] vyplýva pre adekvátnejšie výchovné využívanie rodičovského príkladu.

Pod pojmom exemplifikácia rozumieme pôsobenie príkladu ako prostriedku alebo metódy medziľudského ovplyvňovania. Popri pojme *exemplum* (z lat. príklad) sa používajú aj iné vysvetľovacie pojmy, napr. vzor, model. Zatiaľ čo vzor je podnetový činiteľ príkladu, model je tiež podnetový činiteľ príkladu, ale je to taký vzor, ktorý je zámerne modifikovaný alebo nanovo utvorený tak, aby sa ním dosiahlo programované ovplyvnenie človeka.

Popri vzore a modeli, ako podnetových činiteľoch príkladu, jestvuje aj odpovedový činiteľ – *percipient*. Je to človek, ktorý sa pod vplyvom príkladu takým alebo onakým spôsobom správa.

Ďalšími významnými pojmami exemplifikácie sú *modalities*. Rozumieme nimi vysvetľovacie charakteristiky *psychických mechanizmov*, ktoré vyplývajú z niektorého zo základných spôsobov hodnotiaceho porovnávania sa percipienta so vzorom. V tejto súvislosti treba však konštatovať, že nielen laickej, ale žiaľ i pedagogickej verejnosti je spravidla známy iba jeden takýto mechanizmus – *imitácia* (napodobňovanie), prípadne *nonimitácia* (nenapodobňovanie). Máme s nimi do činenia vtedy, keď správanie vzoru a percipienta sú vzájomne odlišné. No popri týchto existujú aj ďalšie, vysvetľovacie mechanizmy príkladom navodeného správania: *desimilácia* (odpodobňovanie) a *nondesimilácia* (neodpodobňovanie). Vyskytujú sa vtedy, keď správanie vzoru a percipienta sú si podobné.

Podľa tabuľky č. 1 osobitosti vzniku jednotlivých modalitných odpovedí možno charakterizovať nasledovne:

A. Predpokladom vzniku napodobňovania I (imitácie) je, aby percipient činnosť vzoru, na rozdiel od svojej súvzťažnej činnosti, hodnotil kladne (modalita A). Špecifický psychický zážitok, ktorý v spojitosti s týmto hodnotením u imitátora vzniká, možno vyjadriť formulou náučného vzťahu: „*nie som taký dobrý, ale sa chcem takým stať*“. Z formuly vyplýva, že táto modalita vyjadruje typicky **náučnú funkciu vzoru**.

Hoci modalita imitácie je psychologicky veľmi dobre preskúmaná, predsa zostávajú aj tu niektoré otvorené problémy. Vynára sa napríklad otázka, či sústavná systematická výchova k samostatnosti (čo je nevyhnutné) nenesie so sebou i vedľajšie záporné stránky v tom, že niektorí jednotlivci majú tendenciu uprednostňovať prevažne samostatné riešenie aj pri orientovaní sa vo výchovných vzťahoch a a priori sa zriekajú učenia sa z osobného správania iných v podobe imitácie. Uvedený problém pravdepodobne vzniká z predsudku, že imitácia je vždy spojená iba s nižšou rozumovou úrovňou riešenia problémov.

Tabuľka č. 1. Výchovne žiaduce pôsobenie vzorov

Označenie modalít	Percipien-tovo hodnotenie:		Porovnávanie sa percipienta so vzorom (prvá časť formuly)	Predpokladaná tendencia k správaniu (druhá časť formuly)	Funkčné modalít
	vzoru	seba			
A	+	-	nie som taký dobrý	ale chcem sa takým stať	I (imitácia)
B	-	+	nie som taký zlý	a ani sa nechcem takým stať	NI (nonimitácia)
C	-	-	som tiež taký zlý	ale nechcem takým zostať	D (desimilácia)
D	+	+	som taký dobrý	a chcem takým aj zostať	ND (nondesimilácia)

B. *Predpokladom vzniku nenapodobňovania NI (nonimitácie) je, aby percipient činnosť vzoru, v protiklade ku svojej súvzťažnej činnosti, hodnotil záporne.* Špecifický psychický zážitok, ktorý u nonimitátora v prípade modalít B vzniká, vyjadrujeme formulou výstražného vzťahu: „nie som taký zlý, a ani sa nechcem takým stať“. Modalita sa uplatňuje vtedy, keď úlohou vzoru je plniť **výstražnú funkciu**. Problematika výstražných vzorov je však, na rozdiel od uisťujúcich, teoreticky o niečo menej rozpracovaná. Nevieme napríklad presne psychologicky predpovedať, v ktorých prípadoch výstražný vzor prestáva plniť svoju funkciu a stáva sa pre percipienta indiferentný alebo dokonca príťažlivý.

C. *Podmienkou vzniku odpodobňovania D (desimilácie) je, aby percipient činnosť vzoru a svoju súvzťažnú činnosť hodnotil rovnako ako zlú.* Modalita sa stáva účinnou vtedy, keď vzor vo vzťahu k percipientovi má **odpuďujúcu funkciu**. Preto špecifický psychický zážitok, ktorý v takomto prípade u desimilátora vzniká, možno vyjadriť formulou odpudzujúceho vzťahu: „som tiež taký zlý, ale nechcem takým zostať“. Značnou podobnosťou vo vzťahu k percipientovi sa v rodine vyznačujú nielen jeho súrodenci, ale i rodičia, a to až tak, že percipient neraz v zápornej činnosti svojho náprotivku akoby videl svoje vlastné správanie. Vnímané správanie vzoru je teda v tomto prípade zrkadlom, v ktorom percipient súčasne objavuje seba, ale z tej horšej stránky. Keďže takéto „zrkadlenie“ je pre človeka spravidla nepríjemné, obvykle má tendenciu zmeniť svoje pôvodné správanie, a tým unikáť, čiže odlišovať sa od správania, ktoré ho odpudzuje. Žiaľ, niekedy

však percipient v zápornom správaní vzoru nájde aj ospravedlnenie pre svoje vlastné nedostatky. V takomto prípade logicky predpokladaná funkcia vzoru sa mení na disfunkciu. Namiesto pôvodnej averznej funkcie vzor začína vykonávať funkciu akejsi obrany, záštity, či ospravedlnenia. Takto sa potom pôvodná desimilačná modalita mení na svoj protiklad – kontradesimilačnú modalitu.

D. Podmienkou vzniku neodpododňovania ND (nondesimilácie) je, aby percipient činnosť vzoru a svoju súvzťažnú činnosť hodnotil rovnako kladne. Vzhľadom na to, že v tomto prípade percipient má rovnaké kladné správanie, mohlo by sa namietat, že ním vnímaný vzor bude pre neho indiferentný. To je možné, ale nie vždy. V niektorých prípadoch môže síce percipient dosahovať správanie, ktoré je objektívne hodnotené kladne, ale subjektívne si nemusí byť celkom istý o etickej kvalite svojej vlastnej činnosti. Najmä v prípadoch väčšej či menšej neistoty v podobe zaváhania, pochybnosti, ale i osobných kríz, keď percipient uvažuje, či zotrvať v doterajšom svojom správaní, majú preňho veľký význam práve príklady tých, ktorí si v rovnakých životných situáciách počínali ako on, a naďalej si bez zmeny ponechávajú svoje pôvodné správanie. V takomto prípade hovoríme, že vzor plní vo vzťahu k percipientovi **uistujúcu funkciu**. Modalitu uistujúceho vzťahu preto vyjadrujeme formulou: „*som taký dobrý a chcem takým aj ostať*“.

Z dosiaľ uvedeného nasleduje, že to, či rodičovský vzor je pre dieťa výchovne žiaduci, nevyplýva iba z toho, či je kladný (ako sa to najčastejšie očakáva), pretože, ako ukazuje tab. č. 1, aj záporný vzor môže zohrávať výchovne žiaducu funkciu. Stáva sa to vtedy, ak záporný vzor pôsobí na dieťa v zmysle svojej pôvodnej funkcie, teda výstražne (v prípade modalít B) alebo odpudzujúco (v prípade modalít C).

Hoci dosiaľ uvedené správanie má svoju logiku, ktorá vyplýva z etického vzťahu dobra a zla, predsa život ukazuje, že nie každý percipient sa správa v súlade s funkciou svojho vzoru, t.z. tak, ako ju opisujú tabelované modalítu exemplifikácie (tab. č. 1). Ak takéto nesúladne správanie predsa len vznikne, teda keď vzor vyvoláva u percipienta protikladnú reakciu, nehovoríme o funkčných, ale *disfunkčných* modalitách príkladom navodeného správania.

Všetky teoreticky možné prípady, keď dieťa pod vplyvom špecifických psychologických podmienok nielenže sa prestáva správať v súlade so svojim kladným rodičovským vzorom, ale správa sa výchovne nežiaduco, t.z. disfunkčne, pokúsime sa načrtnúť v tabuľke č. 2.

Už zložitejšia je odpoveď na otázku, prečo vzor stráca svoju pôvodnú funkciu a mení sa na svoj protiklad. Napríklad kladno-náučný vzor na záporo-výstražný vzor alebo odpudzujúci vzor na uistujúci. K tomu uvidíme niektoré vysvetlenia vyplývajúce z našich teoretických analýz v oblasti exemplifikácie [1].

Tabuľka č. 2 Výchovne nežiaduce pôsobenie vzorov

Označenie modality	Percipien-tovo hodnotenie		Porovnávanie sa percipienta so vzorom	Predpokladaná tendencia k správaniu	Disfunkčné modality
	vzoru	seba			
A	+	-	nie som taký dobrý	a ani sa nechcem takým stať	miesto I vzniká NI
B	-	+	nie som taký zlý	ale chcem sa takým stať	miesto NI vzniká I
C	-	-	som tiež taký zlý	a chcem takým aj zostať	miesto D vzniká ND
D	+	+	som taký dobrý	ale nechcem takým zostať	miesto ND vzniká D

Niektoré vysvetlenia k prípadom, keď vychovávaný odmieta pozitívny príklad

Na rozdiel od zjednodušeného chápania pojmu príklad, v psychológii spravidla pristupujeme k jeho diferenciacii na dve zložky. Sú nimi *vzorec správania* a *nositeľ* vzorca správania. Už toto rozdelenie umožňuje nazrieť do niektorých prípadov problematickeho pôsobenia vzorov. Stáva sa to napr. vtedy, keď obe zložky sú dieťaťom rozdielne hodnotené, napr. vzorec správania kladne, ale jeho nositeľ – rodič záporne, a opačne. Ukazuje sa, že tendencie dieťaťa napodobňovať aj záporne vzorce správania za podmienok, keď dieťa kladne hodnotí ich nositeľa, tvoria vari najobvyklejšie výchovné problémy. Psychologicky to možno vysvetliť imitáciou s dvojitým posilnením. O čo tu ide?

Prvé posilnenie vyplýva z faktu, že záporný vzorec správania (ako akékoľvek iné nežiaduce správanie) sa ľahšie napodobňuje, pretože je spravidla imitačne nenáročnejší.

Niektorí sa domnievajú, že zlý príklad akoby mal väčšiu váhu než príklad dobrý (potenciálne je vraj nebezpečný už v počte jeden), zatiaľ čo dobrý príklad akoby bol iba určitým artefaktom alebo aspoň tým, na čo je potrebné sa náležite sústrediť. V prírode možno nájsť analógiu medzi burinou a ušľachtilou rastlinou. Kým prvá sa rozmnožuje sama, ba aj napriek našim zásahom, druhá sa bez našej sústavnej opatery nedá ani pestovať.

Druhé posilnenie vyplýva zasa z faktu, že prevzatím záporného vzor-

ca správania, práve od celkovo kladného, napr. sympatického nositeľa tohto vzorca, získava jeho napodobňovateľ aj určité zdôvodnenie alebo aspoň ospravedlnenie pre svoje nežiaduce správanie. Nie náhodou potom od percipienta neraz počuť: „Veď takto sa správa aj tá alebo oná populárna osoba.“

Ďalší psychologicko-analytický prístup k disfunkčnému chápaniu pojmu rodičovský príklad vyplýva aj z diferenciácie samotného vzorca správania. Každý vzorec správania má totiž *procesuálnu* (činnostnú) zložku, tá informuje o tom, čo človek robí, a *rezultatívnu* (výsledkovú) zložku, tá informuje, čo človek urobil. Podľa toho, ktorou zložkou činnosti sa vzorec viac prezentuje, môžeme hovoriť o prevažne *procesuálnych* alebo prevažne *rezultatívnych* (výsledkových) vzorcoch správania. Typickými výsledkovými vzorcami sa spravidla prezentujú napr. úspešní športovci alebo speváci, pretože mladiství ich obvykle poznajú iba podľa efektu výslednej činnosti. Na druhej strane k procesuálnym vzorcom správania zaraďujeme každého, u koho možno pozorovať nielen výsledok, ale aj celý priebeh činnosti, ktorá tomuto výsledku predchádzala. Takýmito typickými procesuálnymi vzorcami správania sa nesporne prezentujú najmä rodičia.

Procesuálnosť, a tým aj relatívna zjavnosť familiárnych vzorov, v porovnaní s výsledkovými vzormi, sa prejavuje aj odlišnými ovplyvňovacími možnosťami rodičovského príkladu. Ak platí, že samotná procesuálnosť je neraz menej, resp. málo prítlačivá aj v spojitosti s hviezdami umeleckého alebo športového neba, ako asi bude pôsobiť v súvislosti so vzormi rodičov, z ktorých väčšina vykonáva priamo pred očami svojich detí bežné neatraktívne, až nudné každodenné činnosti, a to neraz s priemernými výsledkami.

Z načrtnutého vyplývajú aj ďalšie determinanty disfunkčne pôsobiaceho rodičovského vzoru. Sú nimi najmä jeho *zjavnosť, až obnaženosť*. Ide tu o charakteristiky, ktoré vyplývajú z *expozičie vzoru*. Zatiaľ čo pri iných vzoroch sa rozoznáva dĺžka a častosť expozičie, pri rodičovských vzoroch mimoexpozičný čas temer nejestvuje. Obrazne možno povedať aj tak, že rodičovský vzor musí svoju rolu hrať mimo javiska – priamo v hľadisku. Na zvýšenie účinnosti jeho exponovania nejestvujú teda také prostriedky ako opona, kulisy a iné rekvizity. Výkon funkcie rodiča je sťažený aj v tom, akoby pre neho ani nejestvovalo individuálne súkromie či osobná intimita. Nemá sa napr. kam uchýliť k holdovaniu niektorých svojich slabôtok, napr. fajčeniu. Musí všetko vykonávať pred očami svojich detí, pretože sú súčasťou jeho súkromia.

Iná významná psychologická osobitosť disfunkčne pôsobiaceho rodičovského príkladu vyplýva z jeho jednostranného ťažiska, a to buď na *inštrukcii alebo motivácii*. Sú rodičia, ktorí osobným príkladom plnia iba čiastočnú funkciu príkladu – inštruktívnu (vzdelávaciu), ale nie motivačnú (výchovnú). Svojimi vzorcami činnosti síce často inštruujú, ako sa napr. žiaduco správať, ale nedokážu pre toto správanie svoje deti dostatočne nadchnúť – motivovať. Najčastejšou príčinou je nestotožnenie

sa rodiča ako nositeľa vzoru s existujúcimi vzorcami, ktoré produkuje. Je to obvykle spôsobené tým, že rodičia pod vplyvom rozličných vonkajších okolností prijímajú určité profesijné roly bez toho, aby sa s nimi identifikovali. Aj v tomto prípade bežným prostredím, v ktorom sa ventiluje napätie z toho, čo otec alebo matka robia, a nechceli by robiť, je rodina. Preto sú v niektorých rodinách deti nepretržite svedkami nespokojnosti, ba až nadávok rodičov na svoju profesiu alebo zamestnanie. Pochopiteľne takíto rodičia nenadchnú deti pre prácu, a to aj vtedy, keby ju objektívne akokoľvek dobre vykonávali.

Na pozadí tejto skutočnosti si možno objasniť, prečo dieťa svojho rodiča nielen imituje (napodobňuje), ale aj nonimituje (nenapodobňuje); prečo sa k nemu nielen uvedomene hlási, ale sa od neho aj uvedomene desimuluje (odpodobňuje). Nie je teda ľahké žiadnemu rodičovi stať sa vzorom svojej dospelujúcej dcéry alebo synovi. Ale aká radosť, keď sa to podarí. Veď dospelujúci, ktorý si vzal rodiča za celoživotný vzor a nasleduje ho, akoby tým súčasne predlžoval aj jeho pozemskú existenciu. V tomto prípade z odborného hľadiska tomu v psychológii hovoríme, že rodičovi, ako kladnému vzoru, sa podarilo navodiť u svojho dospelujúceho správanie na báze psychického mechanizmu nondesimilácie, t.z. neodpodobňovania sa. A práve v rámci tohto psychického mechanizmu si dospelujúci v každodennom styku s rodičovským vzorom uvedomuje: „Som taký, ako môj otec a takým chcem aj zostať.“

Zo psychológie exemplifikácie [1, s. 211] vyplýva pre výchovu aj ďalšia významná téza, ktorej prvá časť znie: „*Niet v moci človeka, aby nepôsoobil na iných ako príklad.*“ Tak sa stáva, že príkladom pre iných sú nielen morálne a odborne vynikajúce osobnosti rodičov, ale aj tí rodičia, ktorí sú charakterovo problematickí. Bl. Ján Pavol II. v spomínanej exhortácii [2, s. 142 a n.] uvádza pestrý zoznam takýchto záporne pôsobiacich príkladov. Ide tu o prípady, ktoré súvisia s nemravnosťou, napr. s tendenciami vyhnúť sa pôrodu, alebo aj tie, ktoré vyplývajú z manželstva založeného na voľnej láske, manželskej nevere, rozvodovosti rodičov a pod.

V spojitosti s týmto všetkým však popri už citovanej prvej časti tézy: „*Niet v moci človeka, aby nepôsoobil na iných ako príklad*“, platí aj jej druhá časť, ktorá znie: „*Je v moci každého zodpovedného človeka, aby pôsoobil ako žiaduci príklad.*“ [1]

Ak druhá časť tézy platí (akože aj platí), potom vzniká otázka, ako sa z nežiaduco pôsobiaceho príkladu rodiča môže stať výchovne žiaduco pôsobiaci príklad. Zo psychológie exemplifikácie už vieme, že je to možné vtedy, keď pôvodný záporný príklad prestáva navodzovať u dospelujúceho tendenciu napodobňovania, ale začína pôsobiť ako výstraha. Dospelujúci si vtedy, tentoraz na báze nonimitácie uvedomuje, že pokiaľ ide o nežiaduci vzor rodiča, ktorý napr. fajčí, nie je taký ako rodič, ani sa nechce takým stať.

Ale čo vtedy, keď záporný príklad rodiča nielen vyvoláva u dieťaťa tendenciu k zápornému správaniu, ale už vyvolal aj samotné záporné

správanie. Môže aj v takomto prípade nežiaduci príklad rodičov pôsobiť výchovne žiaduco? Zo psychológie exemplifikácie vyplýva, že môže. K tomu je však potrebné, aby sa psychický mechanizmus napodobňovania zmenil na mechanizmus desimilácie, t.z. odpodobňovania. Obvykle sa to stáva vtedy, keď záporný príklad rodiča nielenže prestáva byť pre dieťa príťažlivý, ale začne pôsobiť v zmysle svojej pôvodnej funkcie, teda odpudzujúco, až averzívne. Práve v takomto prípade u dospievajúceho spolu s uvedomovaním si, že sa tiež tak zle správa ako jeho rodič, dozrieva aj rozhodnutie odpodobniť, čiže desimilovať sa od neho.

Pravda, psychické mechanizmy výchovne žiaducej nonimitácie alebo desimilácie sa u dospievajúcich môžu spustiť až vtedy, keď rodičia, ktorí sa pred deťmi dopustili alebo dopúšťajú nežiaduceho správania „... budú vedieť pred nimi uznať svoje chyby“ (KKC, s. 592).

K tomu, aby sa tak stalo, nevystačíme však už iba s doterajším tradičným chápaním príkladu, ale je potrebné aj jeho teologické chápanie v podobe *svedectva*. Nie je teda náhodné, že v exhortácii bl. Jána Pavla II. [2, s. 79, 99, 107, 131, 136, 148] sa popri pojme príklad omnoho častejšie stretávame s jeho výstižnejším vyjadrením v podobe pojmu *svedectvo*. Podľa KKC [3, s. 542] „... svedectvo spočíva v odovzdávaní viery slovami a skutkami“. Z toho vyplýva, že pri rozvíjaní rodinných spoločenstiev v duchu evanjelia už nevystačíme s chápaním príkladu iba v jeho názornej podobe, ale je potrebné, aby príkladové skutky neboli nemé, ale boli spolu sprevádzané ich nositeľom aj verbálne, čiže boli slovné komentované.

V psychológii exemplifikácie [1, s. 14 – 15] načrtnutý problém objasňujeme pojmom *preukaznosť* príkladu. V spojitosti s ním rozoznávame nielen *bezprostredne*, ale aj *sprostredkované* pôsobiace príklady. Zatiaľ čo *preukaznosť* *bezprostredne* pôsobiacich príkladov vyplýva iba z ich *názornosti*, t.z., že ich ovplyvňovanie predpokladá priame pôsobenie na zmyslové orgány, *preukaznosť* *sprostredkovaných* príkladov vyplýva z ich *znázorňovania*. Pritom *znázorňovanie* sa môže uskutočňovať nielen obrazom (kresbou, maľbou, fotografiou a pod.), ale aj (a to je najčastejšie) i slovnými prostriedkami.

Z toho vyplýva, že slovo a príklad nemožno od seba mechanicky oddeľovať alebo dokonca stavať proti sebe. Preto aj od staroveku pretrvávajúca téza: „Verba movent, exempla trahunt“ je nepresná, a to nielen preto, že i samotné slová môžu zohrávať úlohu názorného príkladu, napr. ako predmet prednesu, ale najmä preto, že aj slovné znázorneným príkladom možno neraz priťahovať viac ako jeho skutočným pôsobením. V našom prípade sa to stáva vtedy, keď príklad nepôsobí iba tým, čo človek robí, ale aj tým, čo človek hovorí v procese toho, čo robí, čiže keď pôsobí komplexne – nonverbálne i verbálne, teda keď sa stáva *svedectvom*.

Pravda to, aby príklad pôsobil ako *svedectvo*, nie je ľahká úloha. Vyžaduje si, aby rodičia, ktorí nedokážu ovládať svoje nežiaduce správanie, zaujímali k nemu prinajmenšom zodpovedné stanovisko v podobe

sebakritickosti a vzájomnej otvorenosti, ktoré zas vyplývajú z úprimnej kajúcnosti a pokánia. V tejto súvislosti bl. Ján Pavol II. [2, s. 43] vo svojej exhortácii nielen pripomína, že rodina a manželstvo sú najväčším bohatstvom ľudstva, ale tiež aj to, že: „Rodinné spoločenstvo možno uchovať a zdokonaľovať iba za cenu sebazaprenia a sebaobety.“

Opätovne sa teda potvrdzuje, že aj keď žiaden rodič nemôže zabrániť, aby pôsobil na svoje dieťa ako príklad, je v možnostiach každého, aby aspoň svojimi kritickými postojmi k tomu, čoho sa dopúšťa, pôsobil ako výchovne žiaduci príklad.

Literatúra

- [1] GRÁC, J.: *Exemplifikácia. Vzory a modely v živote človeka*. Bratislava, Vydavateľstvo Obzor 1990.
- [2] JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1993.
- [3] KKC (Katechizmus katolíckej cirkvi). Trnava, Spolok svätého Vojtecha 1998.

*Prof. PhDr. Ján Grác, DrSc., pracuje ako vysokoškolský učiteľ na Katedre psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Zameriava sa na edukačnú psychológiu, psychológiu mravnosti a psychoracionalizáciu učenia a štúdiá. Dosiaľ publikoval 16 knižných monografií, 33 študijných textov, viac ako 120 vedeckých štúdií a viac ako 200 odborných článkov. Jeho najnovšie knižné publikácie: monografia *Psychológia mravnosti* (2008) a monografická učebnica *Kapitoly edukačnej psychológie* (2009).*